

ВИРОБНИЦТВО СУСПІЛЬНИХ БЛАГ ЯК ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ

Леся Симоненко

кандидат економічних наук, доцент

Валентина Довженко

*кандидат економічних наук, доцент
Поліський національний університет*

Вступ. Суспільні блага, це блага які задовольняють потреби всіх членів суспільства однаковою мірою або блага корисність яких поширюється більш ніж на одну людину (національна оборона, системи цивільної і пожежної безпеки, охорона громадського порядку, транспортна інфраструктура, захист від повеней, природоохоронні заходи і т.п.), їх не можна надати одній особі, не надавши іншим. Виробництво таких благ не вигідне приватному сектору, але, оскільки вони необхідні суспільству в цілому, держава бере їх виробництво на себе. Виробництво суспільних благ завдання складніше за виробництво приватних благ. Суспільне благо не тотожне безплатному благу, тому що термін «безплатний» стосується неекономічних (необмежених) благ. Суспільні блага надаються безоплатно державою або доступні за нульовою ціною. Виробництво суспільних благ потребує витрат, і ресурси використанні на їх виробництво можуть мати альтернативне застосування.

Результати дослідження. Обґрунтування забезпечення державою виробництва благ і надання їх на безоплатній основі з наукової точки зору пов'язане з теорією «суспільного вибору». Теорія суспільного вибору (public choice) вивчає застосування методів економічної теорії до аналізу прийняття неринкових рішень. Теорію суспільного вибору розглядають також як економічний аналіз політичних рішень.

Ще одним поясненням необхідності виробництва державою благ пов'язують з зовнішніми (побічними) ефектами (екстерналіями). Наприклад, в разі їх ненадання спостерігатимуться негативні побічні або (зовнішні) ефекти. Побічні ефекти це вигоди або втрати від їх виробництва або використання, і це не пов'язано з цінами. Позитивні зовнішні ефекти пов'язані з вигодами для третіх осіб (наприклад, реставрація будівель в історичній частині міста що в результаті впливає на туристичну привабливість і розвиток приватного сектору в індустрії гостинності, таким же чином впливає фінансування будівництва дороги до туристичного об'єкта або організація «індустріального парку»). Негативні зовнішні ефекти пов'язані з втратами для третіх осіб (наприклад, посухи на півдні України призводять до втрат врожаю, держава приймає рішення відновити систему зрошення). Для того, щоб зменшити виробництво благ з негативними ефектами, держава використовує фінансово-економічні інструменти, наприклад запроваджує податки, які дозволяють трансформувати негативні зовнішні ефекти в витрати виробника. Для того, щоб вплинути на

збільшення виробництва товарів з позитивними ефектами держава запроваджує коригуючі дотації.

В теорії «суспільного вибору» для визначення поняття «суспільне благо» застосовують критерії неконкурентності і неподільності споживання (див. рис.)

Неконкурентне споживання означає, що споживання блага одним індивідом не знижує його доступність для іншого споживача. Вигоди одержувані споживачами пов'язані не з їхньою покупкою (як у випадку із приватними товарами), а з їх виробництвом (побудований через річку міст дозволяє споживачеві одержувати вигоду, хоча він як правило, не оплачує, «не купує» проїзд через міст). Конкурентність означає, що вигоди, від споживання отримує людина, яка купила благо.

Неподільність (невиключеність), означає, якщо благо вироблено або надано, то виробник не може перешкодити його споживанню, блага доступні для всіх, окрема людина не може бути виключена із споживання благ (людину не можна виключити зі споживання вуличного освітлення або послуг світлофора); незалежність витрат виробництва від числа споживачів (якщо встановлено світлофор, витрати на його виробництво й установку не залежать від того, перетинають вулицю щодня 100 або 1000 осіб). Подільність, при купівлі приватних благ, інші просто виключені від його споживання.

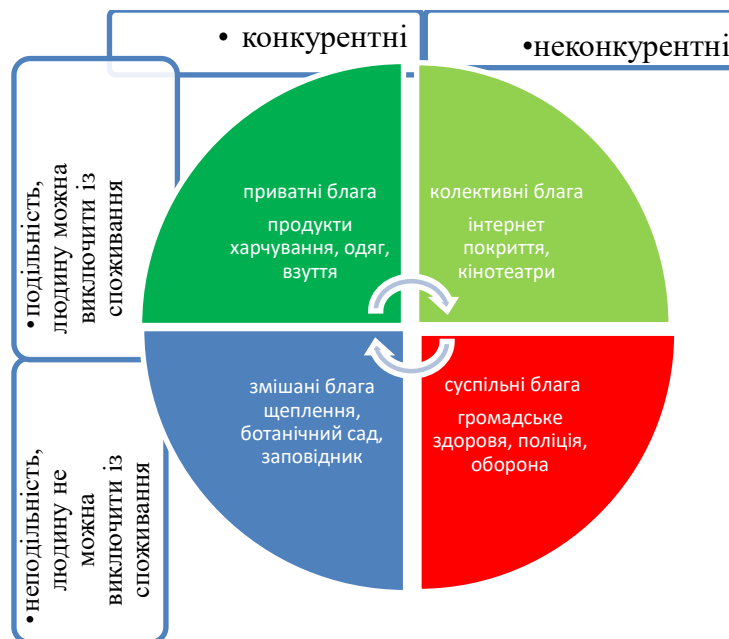

Рис. Матриця класифікації благ за споживанням [1]

Приватні (private good), це товари і послуги які купуються і використовуються окремими споживачами шляхом їх купівлі. Колективні (collective goodse), (або недосконалі суспільні блага), задовольняють попит споживачів які мають спільні інтереси і готові їх оплачувати, а от їх виробництво може визначатися не економічною вигодою, а й політичною доцільністю.

Змішані (impure public good) це блага, вигоди від споживання яких не можуть бути обмежені одним індивідом, але вони недоступні однаково всім охочим.

Окрім того для прийняття управлінських рішень необхідно враховувати що є блага які суспільство штучно віднесло до суспільних, виходячи з різноманітних міркувань в тому числі традицій, звичок, популістичних уявлень, або об'єктивних обставин і загроз. В теорії суспільного вибору їх називають квазісуспільними. До них відносять ресурси із відкритим доступом (open access resource) або «спільні» блага (наприклад, вилов риби в річках, збирання грибів і ягід в лісах, тощо). В більш масштабних формах не визначені права власності набувають форм незаконного видобування бурштину, вирубки лісу, самозахоплення земель під приватне будівництво, скидання забруднюючих речовин у водойми, тощо. Так звані «спільні» блага також характеризуються неподільністю, але є конкурентними, як правило надмірно використовуються і чим інтенсивніше використовуються одними, тим меншою є можливість їх використання іншими.

Також до квазісуспільних відносять товари і послуги, виробництво і розподіл яких може забезпечуватися за допомогою ринкової системи, але регулюється державою. Наприклад, в нормативних документах, Постанові КМУ № 341 від 22 квітня 2020 р. визначено поняття «товари що мають істотну соціальну значущість» [2]. Цей перелік містить продовольчі товари вітчизняного виробництва, а також природний газ, електрична енергія, бензин марки А-92 та А-95, дизельне пальне. Постанова зобов'язує суб'єктів економічної діяльності повідомляти Держпродспоживслужбу про зміни роздрібних цін [3]. Сутність позиції уряду полягає у стримуванні зростання цін на визначений перелік товарів які купуються і використовуються окремими споживачами шляхом купівлі цих благ для задоволення особистих потреб. Детально про ефективність таких дій в роботі [4].

Суспільні «антиблага», на протигагу суспільним благам породжують негативні зовнішні ефекти, і втрати несуть всі члени суспільства. Наприклад, це нагромаджені промислові і побутові відходи, нарощення споживання викопного палива для виробництва енергії, що загрожує глобальною зміною клімату, тощо. Корупцію також можна розглядати як «суспільне антиблаго».

Висновки. Суспільні (public good), це блага при споживанні яких неможливо вилучити із процесу споживання тих, хто за них не платив, і це зумовлено двома головними причинами: а) технологічною неможливістю здійснити вилучення; б) недоцільністю їх вилучення зі споживання через їх суспільну корисність. Виробництво суспільних благ є результатом перерозподілу доходів на національному рівні. Головним координатором у наданні національних суспільних благ є уряд. Уряди досягають найбільшого успіху в забезпеченні суспільних благ, коли вони мають сильні інституції. Запроваджуючи регулювання та оподаткування, уряди мобілізують ресурси для забезпечення виробництва суспільних благ та усунення негативних побічних ефектів. Попит на суспільні блага зростає.

Список використаних джерел

1. Moya Chin. Global institutions must coordinate to preserve the goods that benefit us all <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2021/12/Global-Public-Goods-Chin-basics>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 341 «Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-%D0%BF#n13>
3. Реєстр роздрібних цін. <http://surl.li/dkkw>
4. Симоненко Л.І., Якобчук В.П., Власенко О.П. Національна модель державного регулювання цін: мікроекономічний підхід // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія економіка. – 2020 - № 829. – с. 22-27 – Режим доступу до журналу : <http://econom.chnu.edu.ua/journal/index.php/ecovis>